

ÎNFIINȚAREA PRIMULUI DEPARTAMENT AL LUCRĂRILOR PUBLICE ÎN ROMÂNIA

L. BOICU

Așa numita perioadă regulamentară se caracterizează, printre altele, și printr-un oarecare avânt al lucrărilor publice, ceea ce este firesc într-o epocă de dezvoltare a relațiilor capitaliste, de formare și dezvoltare a burgheziei și de creare a pieței unice naționale, procese istorice care au impus măsuri de modernizare și propășire a căilor și mijloacelor de comunicație, de sistematizare și modernizare a orașelor.

Regulamentul Organic a fost prima legiuire a Principatelor Române care a prevăzut măsuri și mijloace, metodic și amănunțit indicate, pentru îmbunătățirea comunicațiilor terestre, pentru construcții de drumuri și poduri, navigabilizarea râurilor Prut și Siret, lucrări publice în principalele orașe ș.a.

Organizarea și conducerea acestor lucrări a fost dată în seama secției a II-a a Departamentului (ministerului) din lăuntru¹. Doi ani mai târziu, în 1835, a fost creat un „comitet special al drumurilor“ și al lucrărilor publice. În compunerea lui au intrat ministrul din lăuntru, președintele Sfatului municipal din Iași, inginerul statului, arhitectul capitalei, un casier și doi desenatori².

Pentru a imprima lucrărilor publice o direcție fermă și o conducere tehnică corespunzătoare, statul a angajat³ inițial ingineri din Imperiul habsburgic : Ioseph Roschek, Braun, K. Ostwaldt, Ioseph Bolberitz, Fuks, Peitaven ș.a.

¹ *Analele Parlamentare*, t. I, P. a II-a, p. 154.

² I. C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic. 1834—1848*, București, 1915, p. 459.

³ Vezi L. Boicu, *Căile de comunicație terestre din Moldova între 1834—1848*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”, nr. 4, 1967, p. 81—116 și nr. 5, 1968, p. 121—144.

Înființarea comitetului mai sus amintit n-a corespuns însă așteptărilor. Activitatea lui, împletită și suprapusă celei de a doua secții a Departamentului din lăuntru, s-a desfășurat confuz, haotic chiar, în vreme ce amploarea pe care o luaseră construcțiile de drumuri, sporirea volumului de lucrări edilitare impuneau reorganizarea grabnică a conducerii administrative și tehnice a acestui domeniu.

Domnitorul Gr. Ghica observa, pe bună dreptate, în ofisul său din 3 septembrie 1849, că „mijloacele menite pentru înaintarea lucrărilor publice au fost pînă acum neregulate și împărțite în mai multe ramuri [...], încît [lucrările — n.n.] n-au putut fi unite într-o sistematică organizare, nici închipuirea planurilor și punerea lor în lucrare, nici contabilitatea”⁴. De aceea, înființarea unui departament în ale cărui atribuții aveau să fie incluse organizarea și conducerea lucrărilor publice era socotită o măsură oportună. Un astfel de departament, purtînd numele de Departamentul lucrărilor publice, a fost înființat în Moldova la 3 septembrie 1849, prin ofisul mai sus menționat.

La 21 ianuarie 1850 a fost dat publicității așezămîntul⁵ acestui departament, care fixa schema organizatorică, atribuțiile și bugetul lui. Departamentul urma să fie condus de un șef cu rang de vornic, care era totodată și membru extraordinar al Consiliului administrativ. El era ajutat de un director al departamentului, în subordinea căruia erau „un întîi inginer de poduri și drumuri și un întîi arhitect”, subingineri, sub-arhitecți și „privighetori” ai lucrărilor. Toate lucrările publice urmau să fie executate după proiecte întocmite de către Departament sau după cele recomandate de către domnitor. Nici o construcție, cît de cît însemnată, nu putea fi pusă în execuție dacă planul ei nu fusese în prealabil aprobat de către departament. În atribuțiile departamentului intrau, mai ales, conducerea lucrărilor de construcție a podurilor și a șoselelor, a „pavelelor”, a caselor, a piețelor ș.a. Este neîndoielnic că prin înființarea Departamentului de lucrări publice, care a angajat ingineri cu bună pregătire, îndeosebi din Franța, construcțiile publice au dobîndit o conducere unică și în mare măsură competentă.

Primul director al acestui departament a fost Mihail Kogălniceanu, de numele căruia se leagă organizarea acestei ramuri a administrației moldovene și lupta pentru curmarea neglijenței și a abuzurilor⁶.

Organizarea și atribuțiile acestui departament au fost stabilite în așezămîntul mai sus menționat⁷. După cum am mai arătat, departamentul era condus de un șef cu rang de vornic, membru extraordinar al Consiliului administrativ, ajutat de un director al departamentului. În

⁴ *Manualul administrativ*, t. II, p. 211 și urm.

⁵ *Ibidem*, p. 212 și urm.; *Analele parlamentare*, t. XVI, P. a II-a, p. 82 și urm. Vezi și Nestor Urechia, *Începuturile ministerului de lucrări publice în Principatele Române*, în „Revista societății conducătorilor de lucrări publice”, nr. 2—3, anul IX, 20 septembrie 1914, p. 98.

⁶ Artur Gorovei, *O activitate necunoscută a lui Mihail Kogălniceanu*, în „Arhiva Românească”, t. VI, 1941, p. 21 și urm.

⁷ *Analele Parlamentare*, t. XVI, P. a II-a, p. 82 și urm.

atribuțiile departamentului intrau conducerea și supravegherea tuturor lucrărilor publice : șoselare, pavare, sistematizări, construcții de piețe publice, canalizări, construcții de grădini și localuri publice etc. Excepțind spitalele, toate „încăperile publice” se aflau sub îngrijirea departamentului care a însărcinat cu întreținerea lor epistați, portari, oameni de serviciu etc. Arhitecții și inginerii statului erau puși în subordinea acestui departament. Ei erau conduși de un prim inginer și un prim arhitect.

Cancelaria departamentului avea trei secții : secția I-a (contabilitatea), secțiile a II-a și a III-a (correspondență, păstrarea planurilor etc.), având fiecare câte două „mese”. Cancelariile altor departamente ce se ocupau cu chestiuni intrînd în atribuțiile Departamentului lucrărilor publice treceau cu arhive, personal etc. în compunerea acestui din urmă departament.

Departamentul punea în lucru două feluri de proiecte : 1) inițiate de domnitor și 2) elaborate de serviciile sale de specialitate. Șeful departamentului analiza proiectul, îi făcea devizul și îl supunea aprobării Consiliului administrativ. După întărirea lui de către domnitor, proiectul de lucrări putea fi executat. De asemenea, departamentul se îngrijea de drumuri și poduri, elabora dispoziții de întreținere a lor, dispoziții care urmau să fie împlinite de isprăvnicii și alte dregătorii.

Așezămîntul mai sus menționat însărcina departamentul cu lucrările de înfrumusețare a Galaților și a altor orașe, în care scop delega ingineri și conlucrea cu eforiile. Zidirile și reparațiile erau date prin mezat „înaintea Sfatului” administrativ. În cazul cînd ele nu erau preluate prin mezat, Consiliul administrativ însărcina departamentul cu executarea lor, punîndu-i la dispoziție și mijloace financiare. Departamentul avea în atribuțiile sale și clasificarea meșteșugarilor constructori, elaborarea de instrucțiuni privind îndatoririle arhitecților, inginerilor, antreprenorilor ș.a.

Departamentul era îndatorat să-și formeze o bibliotecă de specialitate, să adune instrumentele de lucru necesare etc.

Veniturile departamentului proveneau din sumele destinate prin buget pavelor, șoselelor și apelor, din prisosurile veniturilor bisericești, din subvenția mănăstirilor închinat, sumele destinate pînă atunci plății arhitecților, inginerilor de drumuri și poduri, din sumele alocate remonte, reparațiilor și zidirilor publice, a lefilor ispravnicilor de curte, portarilor și odagiilor, din ajutoarele eforiilor, din închirieri, încălzire și iluminare.

Personalul departamentului era compus din : partea administrativă (șeful departamentului — cu un salariu de 2 000 de lei pe lună, directorul — 1 000 de lei pe lună, un casier — 600 de lei pe lună, doi șefi de secție, 4 șefi de mese, un arhivar, un ajutor de arhivar, un registrator, un ajutor de registrator, șase scriitori, un căpitan de slujitori, 16 slujitori), și partea tehnică (un întîi inginer — 1 000 de lei pe lună, un întîi arhitect — 1 000 de lei pe lună, un inginer hidraulic — 500 de lei pe lună, 4 subingineri sau vagmiștri — cîte 500 de lei pe lună, un al doilea arhitect, 12 pristavi de cantoniști, 12 cantoniști la Iași). Se mai

adăugau păzitorii zidurilor publice : un inspector — 800 de lei pe lună, doi vătăvi și 24 de rîndași.

Deși așezămîntul pare să conțină indicații amănunțite privind funcționarea departamentului, acesta se va lovi totuși în activitate de numeroase piedici. Una dintre ele consta în delimitarea insuficient de precisă a atribuțiilor, care veneau în atingere cu cele ale Departamentului din lăuntru și ale eforiilor. În domeniul edilitar, de pildă, departamentul de lucrări publice nu avea numai atribuții pur tehnice, ci și administrative, ca, de pildă, întreținerea curățeniei ulițelor, care era și una din sarcinile de căpetenie a eforiilor. N. Șuțu nota⁸, de exemplu, că, chiar de la înființarea sa, Departamentul lucrărilor publice a avut de înfruntat reaua voință a ministrului de interne, Constantin Sturdza, care nu înțelegea să renunțe la o parte din atribuțiile departamentului pe care îl conducea.

La piedicele mai sus menționate se adăugau și alte numeroase dificultăți născute în practica lucrărilor : neconcordanța dintre mijloacele materiale de care dispunea departamentul și proiectele sale, incorectitudinea factorilor de execuție ș.a. Tocmai din această cauză, organizarea și funcționarea departamentului au suferit continue modificări.

În ceea ce privește organizarea, în cursul lunilor martie—aprilie 1854, departamentul a fost transformat într-o direcție⁹, depinzînd nemijlocit de președintele Consiliului administrativ, cu alte cuvinte a redevenit o secție a Departamentului din lăuntru, reducîndu-i-se din atribuții, venituri și personal. Se pare că măsura a fost impusă din motive financiare dictate de împrejurările create de războiul Crimeii.

Există toate temeiurile să considerăm hotărîrea de mai sus pripită, de natură să încetineze și să dezorganizeze lucrările publice. Așa se explică de ce numai după 6 luni, în noiembrie 1854, departamentul a fost reînființat și reorganizat în forma lui inițială. Măsura era oportună căci, către sfîrșitul aceluia an, lucrările publice au căpătat o nouă extindere prin începerea construcției unei rețele telegrafice¹⁰, cu care prilej în Moldova au fost aduși o nouă serie de ingineri și tehnicieni străini. Atunci a fost înființată și o direcție a telegrafiei¹¹, depinzînd de Departamentul lucrărilor publice.

Piedici numeroase în activitatea Departamentului lucrărilor publice se datorau și insuficienței veniturilor, care nu puteau acoperi cheltuielile pricinuite de volumul mereu sporit al lucrărilor și de plata unui personal în continuă creștere¹². De aceea s-a și procedat la reducerea personalului, secția a II-a a fost desființată etc.

⁸ *Mémoires du Prince Nicolas Soutzo...*, publiés par Panaioti Rizos, Vienne, 1899. p. 180—181.

⁹ Arh. St. Iași, Tr. 1772, op. 2020, nr. 30.060.

¹⁰ L. Boicu, *Introducerea telegrafiei în Moldova*, în „Studii și cercetări științifice Istorie”, Iași, nr. 2, 1957, p. 279 și urm.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Arh. St. București, Departamentul lucrărilor publice — Moldova, ds. 443/1854 : 199.

Pe lângă departament și sub conducerea sa lucrau, de asemenea, numeroase comisii de înfrumusețare a orașelor, de dirijare a construcțiilor de pavele etc. Pentru a înlesni munca de supraveghere a lucrărilor publice, departamentul a împărțit Moldova, în 1854, în două arondismente, iar în 1857 în trei arondismente¹³. De asemenea, au fost numiți arhitecți în toate orașele cu efortii.

Numeroase modificări a suferit Departamentul și în ceea ce privește personalul. Numărul slujitorilor și al cantoniștilor a variat continuu¹⁴. În 1860¹⁵, în comparație cu 1850, constatăm că departamentul avea trei șefi de secție în loc de doi, iar numărul scriitorilor, al revizorilor și al inginerilor, îndeosebi, a crescut și el. De asemenea, în schema din 1860 figurează și două posturi noi de inspectori generali¹⁶.

În cursul primului deceniu de funcționare au fost angajați cu regularitate arhitecți în toate orașele cu efortii. Salariul lor varia¹⁷ însă atât de mult de la oraș la oraș, încât se crea o instabilitate dăunătoare bunului mers al lucrărilor.

Se cuvin să fie scoase în evidență și modificările în sistemul de lucru al Departamentului, modificări pozitive, corespunzătoare schimbărilor care aveau loc în țările noastre în acea epocă. În primul rînd, munca obligatorie de trei zile la șosele a fost înlocuită cu plata în bani impusă tuturor categoriilor sociale, inclusiv boierilor, renunțându-se deci la sistemul feudal al „havalelelor”. De asemenea, au fost formate¹⁸, în 1859, detașamente de geniu însărcinate să lucreze la construcții publice. În 1860 s-a procedat la trecerea întreținerii șoselelor în antrepriza privată¹⁹.

Bunul mers al lucrărilor publice depindea însă, în mare măsură, de formarea unui corp de ingineri calificați și de perfecționarea conducerii administrative, fără să mai vorbim de necesitatea imperioasă a abolirii rînduielilor feudale.

La înființarea departamentului, lucrările de construcții publice erau conduse, îndeosebi, de către ingineri străini. Această stare de lucruri îl îndreptățise pe M. Kogălniceanu să afirme în 1850 că, „în acest rîm [al ingineriei — n.n.], țara noastră este atât de săracă, încît în afară de cîteva și puține excepții putem zice că nu avem nici arhitecți, nici ingineri, chiar pentru cea mai curentă trebuință și pentru aceste încă sîntem tributari străinilor”²⁰.

La 8 martie 1850, la propunerea Departamentului lucrărilor publice, Consiliul administrativ a înaintat domnitorului o anafora, pe care acesta

¹³ *Dispozițiile departamentului lucrărilor publice a Moldovei pe anul 1857*, Iași, f. a., p. 3.

¹⁴ *Manualul administrativ*, t. I, p. 344, t. II, p. 217.

¹⁵ „Monitorul oficial” al Moldovei, nr. 247 din 10 august 1860, p. 890.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Arh. St. Iași, tr. 1772. op. 2020, nr. 43.002, f. 1, 6, 7, 10, 22, 149.

¹⁸ „Buletinul Oficial” al Moldovei, nr. 50 din 21 iunie 1859.

¹⁹ „Monitorul oficial” al Moldovei, nr. 218 din 5 iulie 1860.

²⁰ „Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului municipal Iași, an. I, oct. 1921, fasc. I, p. 318.

din urmă a întărit-o, cerînd ca pe lângă acel departament să se înființeze o școală de aplicație, în care urmau să se înscrie elevi spre a deveni „macar practici ingineri și arhitecți pentru slujbele curente la orașele și drumurile țării”²¹. Inițiativa aceasta aparține lui M. Kogălniceanu²². Școala n-a fost însă înființată.

În acele condiții, în țară au continuat să fie angajați ingineri străini, de preferință francezi : Bequin, Mornand, Cazaban ș.a., plătiți cu salarii foarte mari, ceea ce a provocat reacții din partea pămîntenilor²³. În acest mod, Moldova a ajuns să dispună de un corp de ingineri restrîns, dar suficient pentru a pune în aplicare proiectele de lucrări.

Ceea ce provoca însă neajunsuri în activitatea departamentului din punctul de vedere al personalului, era incapacitatea unora dintre înalții funcționari și dese schimbări ale miniștrilor.

În 1857, Departamentul lucrărilor publice constata că obiectivele sale de muncă au fost bine stabilite inițial, „dar din vreme în vreme, prin deasa schimbare a cîrmuitorilor departamentului, s-au paralizat cele mai multe proiecte, dintre care unele se apucaseră a se pune în lucrare”²⁴. Tocmai această stare de instabilitate a dăunat mult unui minister a cărui activitate poartă un pregnant caracter tehnic.

Alte probleme serioase ale activității Departamentului de lucrări publice erau create de forța de muncă insuficientă și de slaba înzestrare tehnică. De la înființare, Departamentul lucrărilor publice dispunea de munca gratuită, timp de trei zile într-un an, a birnicilor din sate, a negustorilor și meșterilor patentari de starea a treia și a birnicilor tîrgoveți în orașe²⁵. Sistemul acesta de muncă era tipic feudal. Se înțelege că munca în acele condiții dădea rezultate proaste. Începînd cu anii 1859—1860, s-a făcut în această privință un pas înainte, obligația în muncă a categoriilor fiscale mai sus menționate fiind transformată, în iunie 1859, într-o obligație în bani extinsă asupra tuturor categoriilor sociale ale țării²⁶. Acel sistem, avînd un caracter obligatoriu, a fost în parte înlăturat prin adoptarea sistemului de antrepriză privată asupra lucrărilor publice. Spunem în parte, căci începînd cu anii 1859—1860 la lucrările publice au fost folosite frecvent trupe de geniu.

Atita vreme cît principalele lucrări publice erau executate prin munca birnicilor, uneltele de muncă erau cu totul necorespunzătoare unui randament satisfăcător, căci birnicul folosea instrumente rudimentare proprii. Tocmai de aceea *cuantumul muncii zilnice* a unui om la șosele era fixat prin scăderea unei părți din randamentul teoretic „în

²¹ *Manualul administrativ*, t. II, p. 218.

²² „Ioan Neculce”, *loc. cit.*

²³ Arh. St. București, Depart. lucr. publ. — Moldova, ds. 443/1854, f. 33.

²⁴ Arh. St. București, Depart. lucr. publice — Moldova, ds. 443/1854, f. 109

²⁵ *Analele Parlamentare*, t. XVI, P. a II-a, pp. 365—366.

²⁶ D. A. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renașterii naționale*, t. IX, p. 347—348. Hotărîrea definitivă s-a dat în 1862. Vezi Ioan Brezoianu, *Vechile instituții ale României*, București, 1882.

privința neîndeplinirii uneltelor și a necunoștințelor lui [lucrătorului — n.n.] cum se cuvine a lucra”²⁷.

Nici mijloacele financiare nu acopereau nevoile departamentului. Deși sumele ce i-au fost destinate prin buget au crescut de la 1.000.403 lei în 1851²⁸ la 7.658.022 lei în 1860²⁹, ele erau socotite în 1857 ca fiind mici și acoperind doar parțial cheltuielile³⁰.

Acestea au fost condițiile în care și-a desfășurat activitatea Departamentul lucrărilor publice în primul deceniu de funcționare.

Activitatea a sporit pe măsură ce atribuțiile i-au fost mai bine precizate, pe măsură ce mijloacele materiale au crescut. Adeseori atribuțiile au fost însă extinse într-un mod mecanic, ceea ce a înrăuit negativ asupra funcționării departamentului. De pildă, domnitorul a trecut în așezămîntul departamentului, pregătît în 1849, atribuții ca „îngrijire” închirierilor, a încălzirilor și a iluminării localurilor publice, atribuții care pînă atunci aparținuseră Vistieriei³¹. Așa se face că încălzirea și luminarea închisorilor și a „grosurilor” cădeau în sarcina Departamentului lucrărilor publice, iar hrana arestaților, întreținerea și supravegherea lor, ca și bugetul în general, erau atribuite Departamentului din lăuntru³², ceea ce a provocat confuzii și neînțelegeri între cele două departamente.

Încălcări și confuzii de atribuții existau nu numai între cele două departamente, ci și între cel dintîi și eforii în domeniul lucrărilor publice în orașe. De-abia în septembrie 1860, pavelarea și întreținerea străzilor au trecut din atribuțiile departamentului în cele ale municipalității³³.

Totuși, rezultatele pozitive ale activității Departamentului de lucrări publice sînt de necontestat. El a elaborat numeroase și amănunțite instrucțiuni privind clasificarea meșterilor constructori, regulamente de construcții și pavaj, pentru întreținerea străzilor și construcția de piețe publice, pentru sistematizarea principalelor orașe, schițînd măsuri de înfrumusețare a unora dintre ele (Galați, Birlad, Tecuci), întocmind și statistici ale locuințelor necorespunzătoare ce s-ar fi cuvenit demolate³⁴. Numeroase instrucțiuni au fost elaborate în scopul înlăturării muncii de

²⁷ Vezi capitolul *Transporturile, în Dezvoltarea economiei Moldovei între 1848 și 1864*, București, 1963.

²⁸ *Analele parlamentare*, t. XVI, P. a II-a, p. 381.

²⁹ „Monitorul Oficial” al Moldovei, nr. 147 din 10 august 1860, p. 890.

³⁰ Arh. St. București, Depart. lucr. publice — Moldova, ds. 443/1854, f. 109.

³¹ *Analele parlamentare*, t. XVI, P. a II-a, p. 75.

³² *Manualul administrativ*, t. I, p. 542.

³³ „Monitorul oficial” al Moldovei, nr. 264 din 2 septembrie 1860, p. 958.

³⁴ Vezi *Manualul administrativ*, t. I, p. 205—207, 211—224, 210, 257—260 și urm., 247—259, 344; *Analele parlamentare*, t. XVI, P. a II-a, p. 365—368; „Buletinul oficial” al Moldovei, nr. 85 din 21 octombrie 1856; Arh. St. București, Depart. lucr. publice — Moldova, ds. 315/1861; Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al R.S.R., Pachet 165, ds. 1.

construcție și modernizare a căilor de comunicație³⁵. Departamentul a elaborat și proiecte de construcție a unei rețele de căi ferate, de comunicații telegrafice cu Rusia încă din 1854³⁶.

Rezultate bune au fost obținute în activitatea de construcție a unor clădiri publice și, îndeosebi, de refacere a multora dintre ele, în construcția apeductelor și în pavaj³⁷.

Insuficiența mijloacelor tehnice și a fondurilor bănești a făcut însă cu neputință înfăptuirea proiectelor de construire a unei rețele de căi ferate și de punere în practică a planurilor de modernizare a orașelor.

Cu un rezultat pozitiv s-a soldat însă construcția de șosele, operă a miilor de țărani birnici, a căror muncă era departe de o remunerare cit de cit satisfăcătoare. În 1857, Moldova dispunea de 230.000—250.000 stinjeni șosea³⁸. În cursul anilor 1860—1861 au fost șoselate, de pildă, drumurile Mărășești—Focșani, Tg. Frumos—Strunga³⁹ ș.a. De altfel, perioada de după 1859 a coincis cu o adevărată cotitură în activitatea Departamentului lucrărilor publice. Afirmatia poate fi probată prin numeroasele modificări în structura și funcționarea departamentului, la care trebuie adăugate sporirea în calitate a muncii tehnicienilor după cum o învederează pregătirea proiectelor de construcții, elaborarea devizelor etc.

Marile greutăți se iveau însă atunci când se trecea la punerea în practică a proiectelor. În această fază ieșeau în evidență toate neajunsurile: abuzuri, deiapidări, sute de mii de lei cheltuiți fără acte justificative⁴⁰, numărul nesatisfăcător al oamenilor calificați, cum o demonstrează cu prisosință cazul arhitectului din 1849 al orașului Fălticeni, care s-a descoperit ulterior că era analfabet⁴¹, lipsa de colaborare între organele administrative cointeresate și răspunzătoare în efectuarea lucrărilor⁴² ș.a., adică aceleași cauze care împovărau, în general, activitatea întregii administrații moldovenești de-abia intrată pe făgașul modernizării.

³⁵ *Analele Parlamentare*, t. XVI, P. a II-a, p. 361 și urm.; *Manualul administrativ*, t. II, p. 225—226; „Monitorul oficial” al Moldovei, nr. 29 din 5 noiembrie 1860 și nr. 66 din 23 decembrie 1860.

³⁶ Arh. St. București, Depart. lucr. publice — Moldova, nr. 480/1854.

³⁷ Vezi amănunte în *Memoar despre lucrările săvârșite de departamentul lucrărilor publice în cursul vremii de la anul 1850 pînă la sfîrșitul anului 1855*, Iași, 1856.

³⁸ *Dispozițiile Departamentului lucrărilor publice a Moldovei pe anul 1857*, Iași, p. 4—5. Aici se indică 191.190 stinjeni la care trebuie adăugați cei 20 de km. de șosea construită la Oituz, ca și porțiunile șoselate în pasurile Carpaților.

³⁹ „Monitorul Oficial” al Moldovei, nr. 255 din 19 august 1861 și nr. 280 din 23 septembrie 1861.

⁴⁰ Loc. cit., nr. 231 din 21 iulie 1860.

⁴¹ Artur Gorovei, op. cit., p. 28.

⁴² Vezi, de pildă, relațiile între Departamentul lucrărilor publice și eforii, în *Manualul administrativ*, t. I, p. 175.

L'INSTITUTION DU PREMIER DÉPARTEMENT DES TRAVAUX PUBLIQUES EN ROUMANIE

R e s u m é

Le 3 septembre 1849, en Moldavie, on a institué le premier département des travaux publique des pays roumains. Cet act est un effet des changements structuraux dans la société de ce moment là, un effet naturel de l'engagement de la Moldavie dans la voie de sa modernisation économique et social. Le fait significatif c'est que le premier directeur de ce département fut M. Kogălniceanu, un des coryphées de la lutte roumaine pour émancipation sociale et nationale.

Le schéma d'organisation et les attributions du nouveau département ont été amplifiées et le nombre des ingénieurs roumains s'agrandit peu à peu. (Au début, le nombre des ingénieurs autrichiens et français était prépondérant).

Par l'institution de ce département, les travaux publiques en Moldavie ont trouvé une direction unitaire et une assistance technique adéquate.